

Отримано: 26 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 10 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: afanasieva.olga.n@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-15-18

Афанасьєва О. М. Теорія агентивності та перспективи її застосування до дослідження ритуалізованих комунікативних практик. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 15–18.

УДК: 811: 316.77

Афанасьєва Ольга Миколаївна,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ТЕОРИЯ АГЕНТИВНОСТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ РИТУАЛІЗОВАНИХ КОМУНІКАТИВНИХ ПРАКТИК

Статтю присвячено аналізу поняття агентивності в сучасних суспільних та мовознавчих науках та виокремленню теоретичних засад для застосування цього поняття у дослідженні ритуалізованих форм комунікації на матеріалі англомовної лінгвокультури.

Ключові слова: агентивність, комунікація, лінгвопрагматика, семантика, ритуал.

Афанасьєва Ольга Николаевна,

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев

ТЕОРИЯ АГЕНТИВНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕЕ ПРИМЕНЕНИЯ К ИССЛЕДОВАНИЮ РИТУАЛИЗОВАННЫХ КОМУНІКАТИВНЫХ ПРАКТИК

Статья посвящена анализу понятия агентивности в современных общественных и языковедческих науках и выделению теоретических основ для применения этого понятия в исследовании ритуализованных форм коммуникации на материале англоязычной лингвокультуры.

Ключевые слова: агентивность, коммуникация, лингвопрагматика, семантика, ритуал.

Olga Afanasieva,

Kyiv National Taras Shevchenko University, Kiev

THE AGENCY THEORY AND THE PROSPECTS FOR ITS APPLICATION IN THE STUDIES OF RITUALIZED COMMUNICATIVE PRACTICES

The article is devoted to the analysis of the agency concept in the modern social and linguistic sciences and to highlighting the core theoretical principles for this concept's application in the study of ritualized forms of communication on the material of English-language linguistic culture. The article envisages the contemporary philosophical, sociological, anthropological, semiotic, linguistic, pragmatic and communicative approaches to the study of agency, its definition, the allocation of its components, types and expression levels. Comprehensive study of ritualized forms of communication requires the development of theoretical foundations for in-depth analysis of agency in the formation and expression of the socio-communicative status of participants in such a communicative interaction, the establishment of linguistic and pragmatic features that characterize the correlations between them as well as elaboration of semiotic characteristics of the types and forms of ritualized performance, both in behavioral and in linguistic aspects. The specificity of the ritualized forms of communication makes it particularly important to conduct a research of such aspects of agency in contemporary English-language communicative practices as correlations of intentionality / non-intentionality, animate / inanimate, agency levels, structural and semantic organization of the relationship between the agent / patient in communicative interaction as well as distribution and mediation properties.

Key words: agency, communication, linguopragmatics, semantics, ritual.

Ритуалізовані форми комунікації є наразі об'єктом досліджень різних суспільних, гуманітарних, мовознавчих наук, зоокрема, антропології, етнографії, соціології, соціальної психології, когнітивної психології, антрополінгвістики, лінгвокультурології, комунікативних студій, дискурсології, лінгвосеміотики тощо. Такий інтерес зумовлено визнанням ролі ритуалу як одного з найважливіших аспектів формування і функціонування людської культури, суспільних відносин, організації життєдіяльності спільноти й окремого індивіда (див. праці Е. Дюркгайма, Б. Малиновського, А. Ван Геннепа, Дж. Фрейзера, В. Уорнера, В. Тернера, М. Дуглас, К. Лоренца, М. Мосса, А. Редкліфа-Брауна, М. Блоха, Р. Раппопорта, Ф. Лардельє, Р. Коллінза, Р. Граймса, А. Байбурина та ін.). Таким чином, ритуалістична проблематика є **актуальним** напрямком сучасного наукового пошуку, зокрема, мовознавчого. Ми розглядаємо ритуал як складну моделювальну систему, у якій конструється, фіксується та поширюється певне знання про світобудову, способи існування в світі та функціонування певної спільноти. Серед основних категорій такого осмислення і конструювання слід визначити як центральну – проблему суб'єкта, суб'єктно-об'єктних, актантних відношень, що можна резюмувати як загальне питання агентивності.

Дослідження ритуалу в різних його аспектах показало також необхідність застосування до його вивчення комплексного міждисциплінарного підходу (І. Крейнат, І. Сноек, М. Стаусберг). Комплексне дослідження ритуалізованих форм комунікації вимагає розробки теоретичних засад для поглибленого аналізу агентивності у формуванні та вираженні соціокомунікативного статусу учасників такої комунікативної взаємодії, встановлення лінгвопрагматичних ознак, які характеризують відношення між ними, семіотичних характеристик типів та форм ритуалізованого перформансу як у поведінковому, так і в мовленнєвому планах.

Отже метою цієї розвідки є критичний огляд сучасних підходів до вивчення агентивності та визначення основних теоретичних засад та параметрів вивчення агентивності в ритуалізованих формах комунікації, що зумовлює також її **новизну, теоретичну та практичну** значущість для досліджень таких форм комунікативної взаємодії. **Об'єктом** дослідження є по-

няття агентивності, а **об'єктом** – встановлення її складових, типів, мовно-комунікативного виміру. **Матеріалом** аналізу слугували сучасні філософські, соціологічні, антропологічні, лінгвістичні теорії агентивності.

Поняття агентивності було введено до обігу у суспільних науках Е. Гідденсом, П. Бурдьє та стало предметом вивчення у працях Д. Девідсона, Ч. Філлмора, Л. Болтанські, Л. Тевено, А. Турена, Б. Латура, Д. Круза, М. Арчер, А. Дуранті, Н. Маріньє, Л. М. Ахерн та багатьох інших. Агентивність розглядається у філософському плані (Л. Вітгенштайн, Д. Девідсон, П. Стросон, Ч. Тейлор, М. Фуко, П. Рікер, Б. Латур), соціологічному (Е. Гідденс, П. Бурдьє, Л. Тевено, М. Арчер, П. Бергер, Т. Лукман, М. де Серто), у праксисній теорії (Ш. Б. Ортнер, А. Реквіц, Т. Р. Шацкі та ін.), гендерних студіях (Дж. Батлер, С. Андермар, Б. Девіс, Дж. К. Гардінер, А. І. Маклюд, В. А. Годдард, Н. Кумар, Л. Макней, Н. Фрезер, П. Екерт, С. Макконнел-Джінет та ін.), психології (А. Бандура), антропології (У. Кін, П. Кокельмен), лінгвокультурології (Дж. Гіл, Б. Мангейм та ін.). Питання агентивності також стало одним із центральних в лінгвістичній антропології, де мова розглядається як соціальна дія, набір соціокультурних практик (Д. Гаймз, А. Дуранті, П. Кроскриті, Б. Шіфлін, Е. Окс, К. Тейлор).

Інтерес до вивчення агентивності як у суспільних, так і мовознавчих науках був зумовлений розвитком прагмалінгвістичних, дискурсологічних напрямків, в річищі яких мова, комунікація поставали в своєму діяльнісному аспекті. Агентивність вивчається в лінгвістиці як проблема граматична, синтаксична, порівняльно-типологічна (Л. Талмі, Б. Комрі, Р. М. Діксон, А. Дуранті, Е. Л. Кінан, В. А. Фолей, Р. Д. Ван Валін, К. Веекок та ін.), у соціолінгвістичному плані (Д. Гаймз, Дж. Гамперц, Г. Гарфінкель, Е. Гоффман та ін.), у прагмакомунікативних та дискурсологічних дослідженнях, передусім як питання мовленнєвої діяльності (Дж. Остін, Дж. Серль), комунікативної інтеракції та прагмалінгвістичних принципів її організації (П. Шародо, Д. Таннен, Д. Менгено, П. Грайс, Р. Лакофф, К. Кербра-Ореккйоні), «лиця» та відповідальності комунікантів (див. численні дослідження іпостасей мовця, різних аспектів теорії ввічливості та аналіз цих питань у [1; 2]). Цю проблему вивчають також з погляду когнітивної лінгвістики в рамках структур «подієвості» (*eventivity*) (А. С. Шеллі, Ю. Д. Апрессян, Є. В. Падучева), пов'язуючи її з питаннями предикативності і модальності у рамках функціональної, когнітивної граматики, граматичної семантики тощо (Дж. Коутс).

Поняття агентивності по-різному тлумачиться і визначається сучасними дослідниками з огляду на складність цього явища та різноманітні форми його вияву. Як зазначає А. Бандура, люди змушені навігувати в складному середовищі незчисленних варіантів, нововведень, двозначностей та непередбачуваності. Це середовище включає динамічні зміни, які вимагають адаптативну гнучкість в мультиагентних взаємодіях, де їх учасники є водночас акторами та об'єктами дії. Вони не лише спостерігають за своїми діями, але впливають на перебіг подій. Як логічний наслідок агентивної здатності індивіди створюють довкілля, а не лише реагують на нього у запрограмований спосіб [5, с. 89]. Критично аналізуючи філософські, соціологічні, семіотичні теорії та підходи до агентивності та намагання підігнати її різноманітні вияви під певні рубрики, такі як «суспільство», «культура», «структура», «поле», «індивіди», тощо, Б. Латур говорить про необхідність почати з невизначеності дії, непевності і протиріч щодо того, хто і що діє, коли «ми» діємо [17, с. 45].

Л. М. Ахерн вважає, що агентивність стосується соціокультурно медіатизованої здатності до дії [4, с. 112]. У свою чергу, А. Дуранті надає таке визначення агентивності: агентивність розуміється як властивість тих суб'єктів (1), які мають деякий ступінь контролю над власною поведінкою, (2) чий дії впливають на інших суб'єктів (а іноді на самих себе) та (3) чий дії є об'єктом оцінки (наприклад, з точки зору їх відповідальності за певний результат). З погляду ученого, ці три властивості агентствності є взаємопов'язаними [3, с. 453]. Схожої думки дотримується і Г. Боссонг, який вважає, що поняття агентивності охоплює пучок конвергентних семантичних ознак, таких як контроль, який індивід здійснює над своїми діями і довкіллям, волітвність, яка спрямовує його дії, і сама агентивність, яку він здійснює відносно зовнішнього світу [7, с. 198]. У свою чергу Д. А. Круз виділяє чотири основні ознаки агентивності – волітвність, ефективність, ініціативність та власне агентивність, артикульовані навколо загального поняття «doing» [11, с. 18-21].

П. Кокельмен розглядає агентивність у термінах гнучкості, відповідальності, знання і влади [16, с. 387]. А. Дуранті вводить до параметрів конструювання агентивності оцінку, пов'язуючи її не лише з мораллю, а й з лінгвопрагматичним перформансом. Оцінка виступає тут у кількох вимірах: по-перше, існує оцінка чийхось слів, оскільки вони сприяють презентації та реалізації особи мовця, яка завжди також є, за Е. Кантом, суб'єктом моральності; по-друге, існує оцінка чийхось слів, оскільки вони сприяють фоумуванню культурно-специфічних актів та дій на етнопрагматичному рівні; по-третє, існує оцінка чийхось слів, як вони демонструють знання (мовну компетенцію), джерела таких знань (достовірність, модальність) та їх використання для конкретних цілей, включаючи естетичні, як це розглядали Р. Бауман, В. Чейф, Дж. Ніколз, Д. Гаймз та ін. [3, с. 454].

При цьому численні дискусії серед науковців викликають питання щодо ролі інтенційності в структурі агентивності. Саме проблема інтенційності, свободи волі зумовлює різні підходи у розгляді питання агентивності – від заперечення агентивності як свободи волі у працях М. Фуко до різноманітних її потрактвань у кореляціях інтенційності, свободи вибору, цілеспрямованія (Д. Девідсон, П. Стросон, М. Братмен та ін.), агентивності і соціальної структури (Е. Гідденс, М. Арчер, Бергер і Лукман, П. Бурдьє), агентивності і супротиву (зокрема у гендерних студіях), у відношеннях *Я* та *Інший* (П. Рікер) тощо.

Д. Девідсон вважає інтенційність основною умовою, семантичною засадою агентивності, у той час як вираження агентивності є чисто екстенсивним. Елементарною або примітивною дією учений вважає дію, яка є чистою дією, тілесним рухом, адже крім цього людина нічого іншого не робить [12, с. 46-47, 59]. Погляди Д. Девідсона були піддані критиці багатьма дослідниками, серед яких М. Братмен, який вважає, що «інтенційність є дволиким Янусом, яка пов'язує інтенційну дію і координувальні плани» [8, с. 404]. У свою чергу А. Дуранті зазначає, що перша властивість агентивності (ступінь контролю над власною поведінкою) є тісно пов'язаною, але не ідентичною поняттю інтенційності: «якщо під інтенційністю ми маємо на увазі, за Гуссерлем..., властивість суб'єкта бути спрямованим на щось або стосуватися чогось – наприклад, психічної сторони людського життя – немає сумнівів у тому, що така властивість є задіяною в тих діях чи подіях, які ми розуміємо як такі, що включають агентивність» [3, с. 453].

Крім того, на думку вченого, ще однією причиною протистояти визначенню інтенційності, яка передбачає свідоме планування, є те, що, як зазначалося низкою соціальних теоретиків (найбільш вдало Г. Гарфінклем), існує такий тип рутинного

моніторингу своїх дій у звичному світі, який не підлягає тому ж рівню аналітичної раціоналізації, який стає необхідним, коли нас просять надати звіт про ці дії постфактум. Водночас поняття контролю над своїми діями тісно пов'язано не тільки з поняттям влади, а й з поняттям оцінки через поняття свободи, яке розуміється як можливість діяти по-іншому. Ця можливість повинна зберігатися як особливість агентивності, незважаючи на те, що існують ситуації, коли людина-актор може відчувати, що не може вчинити інакше [3, с. 454]. Це питання набуває особливого значення з огляду на те, що деякі дослідники ритуалу, такі як Ф. Стааль, Дж. Лейдло і К. Хамфрі, М. Блох, вважають, що ритуальна дія позбавлена індивідуальної інтенційності [14, с.6].

Дослідники включають до вимірів агентивності час і простір, тілесність, динаміку, зміни (А. Р. Дамасіо, Л. Талмі, К. Веттер) [19, с.29-30], а також контроль, структуру, обов'язки, тематизацію, характеристизацію, причину [16, с. 387]. Крім того, агентивність реалізується на декількох рівнях та включає багатомірні, градуйовані і дистрибутивні процеси [16, с. 376]. Перший рівень агентивності, за А.Дуранті, є «его-підтверджувальним», а другий – «дієвірним». Перший «само» або «его-підтверджувальний» півень виражається і реалізується мовою. «Цей тип агентивності, – зазначає учений, – зазвичай досягається, хоча і в різних ступенях, кожного разу коли використовується мова» [3, с. 455]. Дистрибутивні властивості агентивності виділяються ученими при розгляді ритуалізованих форм діяльності [14] і складають, з нашого погляду, одну з основних властивостей ритуальної агентивності.

Серед необхідних напрямків дослідження агентивності Л. М. Ахерн зазначає виділення її різних типів, які базуються на опозиційних, владних, інтенційних відношеннях, співучасті. Дослідниця зазначає, що будь-яка дія включає численні типи агентивності [4, с. 130]. Крім того, учені виділяють чотирирівневу шкалу агентивності: неживий суб'єкт, людський неагентивний суб'єкт, людський експерієнційний суб'єкт (волітивного чи когнітивного типу), агентивний ефективний людський суб'єкт [15, с. 299-300]. Так, виникають питання щодо можливості застосування цього поняття до живих і неживих об'єктів, людей і тварин чи технологій, зокрема комп'ютерних, надлюдських феноменів, знаків і т.п. [4, с. 112]. Г.Тевбнер розглядає еволюцію юридичного трактування агентивності в історії європейської цивілізації та інших культур від наділення агентивністю нелюдських сутностей, предків, духів, богів, святині, дерева, тварин, птахів тощо в попередні періоди до обмеження її людськими акторами в новітні часи. Водночас у сучасній юриспруденції йдеться також про колективного актора (юридичну особу), трактування якого включає як міфологізоване поняття корпоративної ідеології, так і формалізовану нексусну модель множинних контактів між індивідами. Крім того, до юридичного поля починають включати електронних агентів, а сучасна екологічна діяльність веде до залучення нелюдських об'єктів [18].

Як зауважує Д. Круз, неживі об'єкти можуть тимчасово набувати агентивності за допомогою їх кінетичної або іншої енергії. Проте в деяких випадках різниця між *do* і *happen* нейтралізується [11, с.16-17]. Підсумовуючи погляди Дж. Лайонза, Р. Джекендоффа, Л. Талмі, Дж. Лакоффа і М. Джонсона, А. Дуранті зауважує, що агенти – це ті суб'єкти, дії яких мають наслідки для них самих або для інших. Іншими словами, вони «впливають» на себе чи на деякі інші суб'єкти, або беруть участь у причинному ланцюжку. Ступінь, в який такі дії виконуються свідомо і з конкретними цілями, варіюється та впливає на ступінь агентивності, приписувану даному суб'єкту, і на те, як це буде оцінено [3, с.454]. У такій перспективі дослідники, зокрема Н. Маузеліс, виділяють макро-акторів, які мають більший вплив [9, с. 7-8]. Крім того, учені розрізняють сильну та слабку агентивність в залежності від того чи використовує агент (живий чи неживий) свою власну енергію, чи йдеться про волітивність без реальної ефективності, що приводить до висновку про відсутність чіткого розмежування між агентивністю і неагентивністю [10, с. 233].

Особливу увагу дослідників привертає проблема агентивності в її лінгвістичному, соціолінгвістичному, лінгвопрагматичному, комунікативному аспектах. Як зазначає Д. Девідсон, філософи часто думають, що має бути простий граматичний визначник агентивності, проте його немає. Так само помилковою є думка про те, що дієслова можна класифікувати в залежності від того, чи наділяють вони агентивністю суб'єкт або об'єкт [12, с. 44]. Водночас у сучасних дослідженнях в галузі морфології, синтаксису, порівняльно-типологічного мовознавства, особливо з погляду граматичної семантики, когнітивної граматики, проблеми агентивності приділяється особлива увага, зокрема вираженню категоріальних опозицій живого / неживого. Як зазначає Н. Боссонг, серед семантичних властивостей, які впливають на формування морфологічних категорій, саме категорія живого / неживого без сумніву відіграє провідну роль, а в плані мовної типології однією з визначальних характеристик є диференційне суб'єктне і об'єктне маркування [6, с. 8-9].

У семіотичному плані, застосовуючи розроблені Ч. Пірсом засади теорії значення, П.Кокельман виділяє резидентну агентивність, пов'язану з поняттями влади і вибору, яку можна визначити як ступінь (1) контролю вираження знаку (тобто коли і як він може бути виражений), (2) встановлення відношень знак – предмет (тобто який предмет заміщує знак або який знак заміщує предмет), (3) інтерпретації цього відношення знак – предмет (тобто визначення впливу знака, якщо він заміщує цей предмет). Репрезентативна агентивність, пов'язана з поняттями знання і свідомості, визначається як ступінь (1) тематизації процесу (тобто визначення про що говориться), (2) характеристизації рис цієї теми (визначення того, що говориться про те, що говориться), (3) причини цього відношення тематизації – характеристизації (визначення того, що виводиться з того, що говориться про те, що говориться). Якщо резидентна агентивність задіює владу над соціальним, семіотичним і матеріальним процесами, репрезентативна агентивність включає володіння знаннями про соціальні, семіотичні і матеріальні процеси. Таким чином агентивність визначається як два набори з трьох вимірів, які мають різні ступені в залежності від семантичних властивостей знака, соціальних властивостей семіотичних спільнот і когнітивних властивостей користувачів знаками [16, с. 376].

У соціолінгвістичному і лінгвопрагматичному планах Б. Картер і Е. Сілі, виділяють два рівні агентивності – ситуативний і параметральний («налаштувальний»). На рівні ситуативно зумовленої діяльності мова є основним ресурсом комунікації для передачі іншим особистісних смислів та позиціонування інших відносно цієї особистісності, а ситуаціями є контексти, в яких інтеракція віч-на-віч породжує «визначення» реальності і в яких актори мають різний ступінь впливу на ці визначення. Водночас цю владу мови зумовлено галузями соціальної параметризації та контекстуальними ресурсами, що є провідниками для узгодження аспектів цих відносин між учасниками, таких як статус, ступінь близькості тощо, що вивчаються з позицій етнометодології, конверсаційного аналізу, прагматики, символічного інтеракціонізму, соціального

конструктивізму, дискурсивного аналізу, соціолінгвістики [9, с. 9]. На рівні ж соціальної параметризації йдеться передусім про колективну агентивність та «інституційні факти», як їх визначали Дж. Серль і М. Стаббз, які виявляються у процесах легітимації, дозволу, ідеології. Критичний дискурс-аналіз розглядає їх як порядок дискурсу з його соціальними структурами, соціальними відносинами, системами знань, вірувань, ідеологій (див. праці Н. Феркло) [9, с. 10].

Сам акт мовлення, як зауважує А. Дуранті, позиціонує мовця як людину, чие існування слід враховувати з точки зору її комунікативних цілей та компетенцій. Використання мови означає, що його користувачі також повинні володіти іншими людськими якостями, включаючи здатність впливати на власні та сторонні способи буття. Отже, йдеться про базовий рівень агентивності – агентивність екзистенційного типу, яка, однак, потребує інших (як реальної, так і уявної аудиторії), виражається в мові самій по собі як людській здатності, а не в сенсі слів, і є достатньою для здійснення агентивності, для его-підтвердження в дії [3, с. 455]. Дослідник пропонує відштовхуватись від двох основних вимірів агентивності в мові: перформансу та кодування, які є фактично взаємно конститутивними, адже перформанс, тобто реалізація агентивності, її поява, залежить від і одночасно впливає на кодування, а саме яким чином людська дія зображується через лінгвістичні засоби. І навпаки, кодування завжди виконує перформативні функції, хоча і по-різному і з різним ступенем ефективності [3, с. 454].

Як зазначалося вище, поняття агентивності тісно пов'язано з опозицією живого / неживого, суб'єкта та об'єкта дії, агенса і пацієнса. Так, Г. Боссонг надляє живого агента більшим рівнем агентивності, адже у структурі висловлення саме він є точкою відліку, а не-агент – кінцевою точкою, та розрізняє первинний полюс агентивності та потенційну агентивність або не-агентивність [7, с. 198]. Д.Р.Доуті виділяє п'ять ознак, які розрізняють прото-ролі агента і прото-ролі пацієнса. У першому випадку йдеться про: (а) волітвене залучення до події чи стану; (б) усвідомлення і/або сприйняття; (с) спричинення події чи зміни стану іншого учасника; (д) рух (відносно позиції іншого учасника); (е) існує незалежно від події, названої дієсловом. Прото-роль пацієнса характеризується такими ознаками: (а) зазнає зміну стану; (б) інкрементальна тема; (с) спричинений вплив іншого учасника; (д) має сталі відношення до руху іншого учасника; (е) не існує незалежно від події або взагалі не існує [13, с. 572]. Носій агентивності може розглядатися у часово-просторовій дистрибуції, єдності (над- та субіндивідуальній), чисельності (одиночності та множинності), як суб'єкт (людський і нелюдський), як індивід [16, с. 376]. До такого кола проблем слід віднести також питання про індивідуальну, супраіндивідуальну та субіндивідуальну агентивність (Е. В. Деніел, М. К. Меріотт, Б. Макелхіні), агентивність делеговану [4, с. 112].

Таким чином, агентивність розглядається сучасними суспільними і мовознавчими науками як складне явище, сукупність компонентів психокогнітивного, праксисного і семіотичного (мовного) планів. Вона виявляється у різних типах та на різних рівнях, передусім в опозиціях живого / неживого, ієрархіях агентивного плану, як явище дистрибутивне. Специфіка ритуалізованих форм комунікації зумовлює особливу значущість для їх дослідження таких аспектів агентивності, як кореляції інтенційності / неінтенційності, живого / неживого, рівні агентивності та структурно-семантична організація відносин агенса / пацієнта у комунікативній взаємодії, дистрибутивні та медіаційні властивості. Перспектива подальших досліджень полягає у комплексному описі структури агентивності в ритуалізованих формах комунікації на матеріалі сучасних англійських комунікативних практик.

Література:

1. Афанасьєва О. М. Образ мовця в структурі комунікації / О. М. Афанасьєва // Мовні і концептуальні картини світу. – 2015. – Вип. 51. – С. 26-34.
2. Афанасьєва О. М. Ритуал та його кореляції з іншими регулятивно-нормувальними форматами комунікації / О. М. Афанасьєва // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Інземна філологія. – 2017. – Вип. 1(50). – С. 27-31.
3. A Companion to Linguistic Anthropology / Ed. by Alessandro Duranti – Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing 2004. – XX, 625 p.
4. Ahearn L. M. Language and Agency / L. M. Ahearn. – Annual Review of Anthropology. – 2001. – Vol. 30. – P. 109-37.
5. Bandura A. The reconstrual of «free will» from the agentic perspective of social cognitive theory / A. Bandura // In : Are we free ? Psychology and Free Will. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – P. 86 – 127.
6. Bossong G. Animacy and Markedness in Universal Grammar / G. Bossong // Glossologia. – 1983-1984. – Vol. 39 (2-3). – P. 7-20.
7. Bossong G. Le marquage différentiel de l'objet dans les langues d'Europe / G. Bossong // In : Actance et valence. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1998. – P. 193-258.
8. Bratman M. Two Faces of Intention / M. Bratman // The Philosophical Review. – Vol. 93 (3). – 1984. – P. 375-405.
9. Carter B. Language, structure and agency: What can realist social theory offer to sociolinguistics? / B. Carter, A. Sealey // Journal of Sociolinguistics. – 2000. – Vol. 4 (1). – P. 3-20.
10. Coates J. The semantics of the modal auxiliaries / J. Coates. – London : Routledge, 1983. – 272 p.
11. Cruse D. A. Some thoughts on agentivity / D. A. Cruse // Journal of Linguistics. – 1973. – Vol. 9. – P. 11-23.
12. Davidson D. Essays on Actions and Events / D. Davidson. – Oxford: Clarendon Press, 2002. – xxi, 324 p.
13. Dowty D. R. Thematic proto-roles and argument selection / D. R. Dowty // Language. – 1991. Vol. 67. – P. 547-619.
14. Engler S. Ritual Theory and Attitudes to Agency in Brazilian Spirit Possession / S. Engler // Method and Theory in the Study of Religion. – 2009. – Vol. 21. – P. 460-492.
15. François J. L'espace sémantique comparé des deux verbes français tenir et allemand halten: noyau et extensions / J. François // In: Constructions verbales et production de sens: Actes du colloque organisé à Besançon, les 26, 27 et 28 janvier 2006. – P. 293-306.
16. Kockelman P. Agency: The relation between meaning, power, and knowledge / P. Kockelman // Current Anthropology. – 2007. – Vol. 48 (3). – P. 375-401.
17. Latour B. Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory / B. Latour. – New York: Oxford University Press, 2005. – x, 302 p.
18. Teubner G. Rights of non-humans? Electronic agents and animals as new actors in politics and law / G. Teubner // Journal of Law and Society. – 2006. – Vol. 33 (4). – P. 497-521.
19. Veacock C. Agentivité, modalités de contrôle et subjectivité : Thèse de doctorat en Linguistique / C. Veacock. – Bordeaux III, Université Michel de Montaigne, 2012. – 465 p.